

видовище та майстерні декорації заповнювали статичність дії, а афектована піднесеність інтонації та жесту була суто зовнішньою, умовною манерою» [1, с. 134].

Список використаних джерел:

1. Зомбарт В. Роскошь и капитализм. Собрание сочинений в 3 т. Санкт-Петербург, 2008. Т. 3. С. 7–238.
2. Монтанари М. Голод и изобилие. История питания в Европе. Санкт-Петербург, 2009. 279 с.
3. Рибейро Э. Мода и мораль. Москва, 2012. 264 с.
4. Тард Г. Законы подражания. Москва, 2011. 304 с.
5. Хейзинга Й. Осень Средневековья. Санкт-Петербург, 2011. 768 с.

Сушко Д.В.

магістр II курсу;

Бабенко Р.В.

кандидат історичних наук, доцент,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

КОНТАКТИ МІЖ ГРЕКАМИ-КОЛОНІСТАМИ І ВАРВАРСЬКИМ НАСЕЛЕННЯМ ОЛЬВІЙСЬКОГО РЕГІОНУ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

У структурі античного Причорномор'я зазвичай виділяють шість-вісім окремих культурно-історичних або економіко-географічних регіонів. У числі останніх в даний час впевнено називають і Північно-Західне Причорномор'я [14, с. 6–22]. Саме по собі виділення цього регіону серед інших не викликає нині ніяких заперечень серед антикознавців. Незаперечним фактом є і інше – межі регіонів, їх лабільність і своєрідність в часі і просторі в значній мірі повинні визначатися не тільки в сфері подібності економічного, культурного і історичного розвитку самих центрів еллінської діаспори, але і з урахуванням ролі впливу на їх розвиток з боку варварів. Разом з тим, слід визнати, що наявність великих лакун в галузі знань особливостей характеру греко-варварських відносин в різних частинах «прикордоння»

досі в цілому ряді конкретних випадків становить серйозні перешкоди на шляху цілком збалансованої реалізації такого підходу. В чималій мірі це стосується і регіону Північно-Західного Причорномор'я V ст. до н.е., оскільки все ще залишаються не до кінця зрозумілими причини і конкретно-історичний зміст подій, що призвели до радикальних змін в житті місцевих еллінських центрів і зміні характеру їх взаємин з варварським світом. По суті, в історіографії всі ці трансформації або продовжують обговорюватися, або розглядаються вкрай загально і односторонньо, або, нарешті, постають в спотвореному вигляді.

Своєрідним ключем до вирішення даної проблеми може стати, на мій погляд, факт запусіння сільськогосподарської території Нижнього Побужжя і Нижнього Подністров'я з рубежу першої та другої чвертей V ст. до н.е.

Слід зазначити, що причини даного явища все ще обговорюються дослідниками. Одні науковці пояснюють вихід жителів з регіону тим, що воєнно-політична ситуація в Північному Причорномор'ї загострилась, у зв'язку з діями кочових скіфів [1, с. 107; 3; 11, с. 103; 15, с. 69–70]. Інші, не відкидаючи повністю загрозу з боку скіфів, вказують на можливість існування щонайменше двох причин цього явища, а саме: великої необхідності самої Ольвії в робочій силі, яка могла б забезпечити будівництво оборонних стін навколо міста і інтенсивному процвітанню будівництва громадських і житлових споруд [18, с. 27–28] або ж перехід від стихійної сільської території до менш обширної, але більш впорядкованої хори полісу [10, с. 15].

Частина дослідників пов'язує фіксований відтік сільського населення то з синойкізмом окремих громад іонійців Нижнього Побужжя, який привів, за їх думкою, до утворення Ольвії як міста [16, с. 43–44], то з поверненням іонійців «на свою збезлюділу Батьківщину після здобуття нею незалежності внаслідок поразки перської армії при Евримедонті і особливо після «Калієвого миру» [17, с. 18].

Які ж справжні причини, що викликали відносно запусіння сільських територій Північно-Західного Причорномор'я? Який з нині існуючих на цей рахунок точок зору віддати перевагу?

Відразу ж зауважимо, що з приводу однієї з них – про синойкізм аграрних поселень – в друку вже висловлена негативна оцінка, яка вказує на явну вразливість її історичного обґрунтування [1, с. 107; 11, с. 142]. Не менш сумнівним, втім, видається й інше вирішення питання, що пов'язує запусіння околиць колоній з масовою реєміграцією, оскільки

воно виходить з виключно іонійського характеру аграрного населення. Практично так само малоприйнятним, здається і твердження про скорочення сільської території в зв'язку з організацією Ольвійським полісом своєї хори, оскільки, теза про стихійну лінію колонізації, що знаходиться в його основі викликає серйозні сумніви [13, с. 92].

Значно більш переконливими, на перший погляд, є точки зору, що залишилися, які до того ж пов'язані між собою: про потребу Ольвії в робочій силі, по причині зростання обсягу будівництва, в тому числі і фортифікаційних споруд, і про військову загрозу з боку кочівників. Розглянемо їх.

Отже, немає ніяких сумнівів в тому, що перехід ольвіополітів від заглиблених в землю жител – землянок і напівземлянок – до масового спорудження наземних сирцево-кам'яних будівель відбувся десь в кінці VI – початку V ст. до н.е. У тимчасовому відношенні цей рішучий переворот в будівельній справі дещо випереджає початок відливу з периферії в місто. Приблизно в той же час, найімовірніше, Ольвія опоясується кам'яними оборонними стінами [10, с. 85]. Таким чином, хронологічний і причинний зв'язок появи в Ольвії великої кількості робочої сили і перехід до широкомасштабного будівництва наземних споруд еллінського типу здається не тільки допустимою, але й цілком природною. Зовсім інша справа, однак, коли саме прагнення і потреба будувати в місті більш досконалі, такі що вимагали великих витрат праці, будівлі житлового та загального призначення трактуються як один з найважливіших стимулів, які спонукали мешканців Нижнього Побужжя залишати сільськогосподарські угіддя – основне, якщо не єдине, джерело достатку більшості вчорашніх колоністів. З такою постановкою питання важко погодитися.

Що стосується нижньої частини Ольвії, т.зв. нижнього міста, то, якщо бути точним, зведення тут наземних будівель могло бути і вимушеним, оскільки диктувалося специфічними гідрологічними умовами – наявністю відносно потужних, розташованих близько до поверхні водоносних пластів, які просто не давали можливості будувати сильно заглиблені споруди. Однак в цілому справа, звичайно, не зводилося ні до цієї обставини, ні тим більше до появи надлишків робочої сили. Необхідно також взяти до уваги те, що перехід до наземних типів будівель в Нижньому Побужжі почався значно раніше запуснення берегів лиманів і був, без сумніву, підготовлений всім ходом колонізації цього району – порівняно швидким розширенням і

зміцненням економічної і культурної бази еллінської громади в середині-другій половині VI ст. до н.е. в цілому. Щоб не бути голослівним, нагадаю, що перші наземні споруди Ольвії виникають не пізніше третьої чверті цього століття [8, с. 194–195]; приблизно в цей же час на Березанському поселенні створюється як мінімум вже ціла ділянка подібних будівель [8, с. 188], а з кінця VI або самого початку V ст. до н.е. наземні житлові, господарські та, цілком ймовірно, громадські будівлі починають зводити навіть на деяких найбільш віддалених від Ольвії і Березані і в загалом цілком пересічних сільськогосподарських поселеннях [14].

Зроблені зауваження, зрозуміло, не означають, що потрібно повністю заперечувати вплив можливих надлишків робочої сили на збільшення масштабів міського будівництва в першій половині V ст. до н.е. Зовсім ні. Цим хочеться тільки поставити зазначений фактор на належне йому, безсумнівно, другорядне місце. І якщо однією з дійсних причин переходу до масового будівництва сирцево-кам'яних будинків в якійсь мірі і міг бути наплив великої кількості нових жителів, то швидко зведення фортифікаційних ліній Ольвії – справа, котра потребувала, звичайно ж, воістину величезних зусиль і більшої напруги господарських і фізичних можливостей поліса, повинна була бути викликана, зрозуміло, куди більш масштабною силою – небезпекою військового нападу. Відбувся такий напад в цей час чи ні – в даному випадку абсолютно не важливо. Суть в іншому – в її очевидній реальності.

Крім цілком резонної в даному випадку теоретичної посилки про докорінну відмінність господарсько-культурного типу кочівників, з одного боку, і осілого землеробського населення околиць грецьких колоній, з іншого, природним чином створював стан перманентного конфлікту між ними, прихильники останньої точки зору виходять з достатньо надійних довідок античної літературної традиції і епіграфіки [2, с. 87–89], що свідчать про реальність ворожих відносин степовиків до греків принаймні в кінці VI – першій половині V ст. до н.е.

На підкріплення зазначеної тези зазвичай залучаються і деякі характерні факти археології даного періоду. При цьому, варто зауважити, що при остаточній оцінці цих фактів необхідно зважати на таку очевидну обставину, що війна і військові зіткнення далеко не завжди знаходять цілком адекватне відображення в археологічних матеріалах. Проте, якби там не було, перерахую їх. Це, по-перше,

перерва з першої третини V ст. до н.е. до кінця цього ж століття в функціонуванні сільських некрополів Нижнього Побужжя, і хронологічно пов'язана з цією перервою трансформація погребальних споруд – перехід від чотирикутних ям з дерев'яними конструкціями до ям з підбоєм і катакомб [21]; по-друге, поява у другій чверті V ст. до н.е. на території Нижнього Побужжя цілої серії погребів кочових скіфів [7; 5]; по-третє, наявність в Ольвійському і особливо Березанському некрополях кінця VI – першої половини V ст. до н.е. помітної кількості поховань, утримуючих убитих скіфською зброєю – явище, безперечно, незвичне для комплексів більш раннього періоду [6, с. 59–60; 19, с. 68]; по-четверте, відкриття на нижньобузькому поселенні Велика Чорноморка 2, в одному з найбільш пізніх комплексів першої чверті V ст. до н.е. скелета насильно вбитого жителя [4]; по-п'яте, будівництво в самому кінці VI або на початку V ст. до н.е. на іншому відкритому селищі Ольвійської округи – Стара Богданівка 2 – великої наземної споруди з незвичайно потужними зовнішніми стінами, можливо, виконували функцію притулку для місцевого населення [8, с. 55; 14]; по-шосте, зникнення в складі ліпної кераміки Нижнього Побужжя з початку V ст. до н.е. фракійського і лісостепоного компонентів, що найбільш резонно пояснювати пережиттям кочівниками традиційних шляхів поповнення сільського населення цього району [12, с. 122–123]; і, по-сьоме, так зване перше зруйнування Істрії на початку цього ж століття [20, с. 67–68].

Отже, на даному етапі дослідження проблематики, можна, припустити, що відносно спустошення прибережних районів північно-західної частини Понту, і перш за все Нижнього Побужжя пов'язано з ворожими діями кочівників.

Список використаних джерел:

1. Виноградов Ю.Г. Перстень царя Скила. Политическая и династическая история скифов первой половины V в. до н.э. СА. № 3, 1980. 1138 с.
2. Виноградов Ю.Г. Политическая история Ольвийского полиса VII–I вв. до н.э. Историко-эпиграфическое исследование. Москва, 1989. 285 с.
3. Виноградов Ю.Г., Доманский Я.В., Марченко К.К. Сопоставительный анализ письменных и археологических источников по проблеме ранней истории Северо-Западного Причерноморья. Причерноморье в VII–V вв. до н.э. Письменные источники и археология. Тбилиси, 1990. С. 75–98.

4. Ганжа А.И., Машкова Л.В., Отрешко В.М. Раскопки архаического поселения на Березанском лимане. Москва, 1977. 310 с.
5. Гребенников В.С., Фридман М.И. К вопросу отнаселении ольвийской периферии в середине V в. до н.э. Проблемы исследования Ольвии: Тез.докл. и сообщ. семинара. Парутино, 1985. 453 с.
6. Доманский Я.В., Виноградов Ю.Г., Соловьев С.Л. Некоторые итоги работ Березанской экспедиции. Проблемы історії та археології давнього населення Української РСР. Київ, 1989. 206 с.
7. Ковпаненко Т.Г., Бунятян Е.П. Скифские курганы у с. Ковалевка Николаевской области. Курганы на Южном Буге. Киев, 1978. С. 133–150.
8. Копейкина Л.В. Новые данные об облике Березани и Ольвии в архаический период СА. № 2, 1975. С. 188–199.
9. Крыжицкий С.Д., Буйских С.Б., Бураков А.В., Отрешко В.М. Сельская округа Ольвии. Киев, 1989. 240 с.
10. Крыжицкий С.Д., Отрешко В.М. К проблеме формирования Ольвийского полиса. Ольвия и ее округа. Киев, 1986. 95 с.
11. Марченко К.К. Модель греческой колонизации Нижнего Побужья. ВДИ. № 1, 1980. С. 131–143.
12. Марченко К.К. Варвары в составе населения Березани и Ольвии во второй половине VII – первой половине I в. до н.э. Л., 1988. 141 с.
13. Марченко К.К. «Стихийная линия» греческой колонизации или к вопросу о характере и путях формирования сельского населения Северо-Западного Причерноморья. ВДИ. № 4, 1994. С. 146–154.
14. Охотников С.Б. Нижнее Поднестровье в VI–V вв. до н.э. Киев, 1990. 86 с.
15. Рубан В.В. Некоторые аспекты изучения процесса формирования античных городов Северо-Западного Причерноморья. Древние города. Материалы к Всесоюзной конференции «Культура Средней Азии и Казахстана в эпоху раннего средне-вековья». Л., 1977. 84 с.
16. Рубан В.В. Основные этапы пространственного развития Ольвийского полиса (догетское время): автореф. дис. канд. ист. наук. Киев, 1988. С. 43–44.
17. Русяева А.С., Скржинская М.В. Ольвийский полис и каллипиды. ВДИ. № 4, 1979. С. 25–36.
18. Скуднова В.М. Погребения с оружием из архаического некрополя Ольвии. ЗОАО. Т. I. (34), 1960. 183 с.
19. Alexandrescu P. Histria in arhaicher Zeit. Xenia, 1990. P. 47–101.
20. Ebert M. Ausgrabungen auf dem Cete Maritzyn. PZ. Bd. V, 1913. P. 1–113.